

Baggrunden

Fastelavnsfesten

Nogen har beskrevet fastelavn som festen, der blev tilbage, da fasten (som den jo egentlig skulle være optakt til) forsvandt.

Fastelavns oprindelse

For at finde rødderne til fastelavn skal vi godt 500 år tilbage i tiden, før reformationen i 1536, til den daværende katolske kirkes traditioner. Fastelavn kommer af det tyske ord "fastelabend" (vastel-avent), dvs. at "faste-aften" var aftenen før fasten begyndte. Fasten begynder inden for den katolske kirke 40 dage før påske og regnes således fra askeonsdag til påskelørdag.

Da påsken jo flytter sig i forhold til planeternes kredsløb (på kirkemødet i Nikæa i 325 blev det fastslået, at påskedag skal fejres på den første søndag efter første fuldmåne efter forårsjævndøgn), falder fastelavn også forskelligt fra år til år. Fastelavn kan tidligst falde den 1. februar og senest den 7. marts. Oprindeligt fejrede man kun fastelavn dagen før askeonsdag, men senere blev fejringen udstrakt til de sidste tre dage før askeonsdag kaldet for fastelavnssøndag eller flæskesøndag, blå mandag eller flæskemandag og hvidetirsdag.

Farvel til kødet

I syd-europæiske lande kaldes den lignende fest: karneval. "Carne vale" betyder "Farvel kød!", og fasten handlede da også om at afstå fra især de kødelige spiser. Fasten handlede om både åndeligt og fysisk at forberede sig til påsken ved at huske på, at "mennesket ikke lever af brød alene" og faste de 40 dage forud for påsken, ligesom Jesus havde fastet 40 dage i ørkenen. I fasten spiste man ikke kød, men fx tørret, røget og saltet fisk, grød, vælling, øllebrød, æg, mælkekemad og groft brød. Derfor gjaldt det om, for så vidt man havde råd til det, at få rigeligt kød, inden fasten satte ind. Det gjorde man til fastelavn

på flæskesøndag, flæskemandag, som dagenes navne fortæller, spiste man rigelige mængder af kød- og fede flæskeretter for som et ordsprog sagde: "Hvo som ikke æder godt med flæsk i disse to dage, han vil få rygve (ondt i ryggen) det ganske år".

På hvidetirsdag stod den så på hvid mad: brød, mælk og æg. En rest fra hvidetirsdag er fastelavnsskiver, som spises den dag i dag. I flere af de engelsktalende lande er dagen kendt som Pancake Day. På denne dag får man mange steder serveret pandekager på skolerne og der kan afholdes pandekageløb, hvor deltagerne konkurrerer om at løbe en bestemt distance, mens de vender pandekager i luften et antal gange.

Fastelavn, en ventiltradition

I det hele taget slog man sig godt og grundigt løs til fastelavn, inden den stille fastetid. Fastelavn beskrives da også som en ventiltradition, hvor verden blev vendt på hovedet og de gængse normer sat ud af kraft. Nogle af fastelavnstraditionerne menes desuden at være smeltet sammen med traditioner fra den hedenske vårfest, som gik ud på at gøre sig til herre over naturens kræfter og lede dem i en gunstig retning, så man fik frugtbarhed og god høst i det kommende år. Foråret var stærkt på vej og fastelavnssfesterne gav anledning til, at karlene og pigerne på gårdene kom ud af deres vinterhi og kunne mødes, og måske fandt man sin tilkomne.

Påsken er også oprindeligt i en jødisk forståelse en høstfest, der markerer indledningen til kornhøsten og er for jøderne samtidig en fest, der bekræfter det jødiske folks historie og religiøse identitet. Påsken er en fest til fejring af jødernes udvandring af Egypten. Det rituelle påskemåltid minder deltagerne om og reaktualiserer og gør dem samtidige med det første påskemåltid, der blev spist på jødernes sidste nat i Egypten.

Fastelavnsoptog

Folk gik eller red i optog med musik, sang og dans og morede sig. De riddende havde pyntet hestene og bar hvid skjorte med et uldent rødt tørklæde bundet om livet, og de gående var iklædt forskellige udklædninger. I optoget var især to figurer i relation til vårfesten bemærkelsesværdige: Den ene var klædt ud som sommer i let og spraglet tøj, pyntet med blomster og bånd og den anden, symboliserende vinteren, var iført skindpels, hue med øreklapper og halm i træskoene. De to kæmpede for sjov med hinanden dagen igennem for at markere kampen mellem vinter og forår, lys og mørke. Andre figurer var "kællingen", der godt kunne være en udklædt karl samt "stodderen". Udover disse var selvfølgelig også narren eller bajadsen, som han kaldtes dengang, vigtig. Narren spredte morskab, hvor optoget kom frem, og måske faldt der også nogle barske sandheder eller drillerier af fra figurerne i optoget, der bag deres maskering kunne tillade sig at sige, nogle af de ting til folk, som de måske ikke til daglig turde sige. I det hele taget gav maskering og udklædning mulighed for, at man kunne slå sig løs, uden bagefter at kunne blive stillet til regnskab eller gjort ansvarlig for de løjer, man havde deltaget i på fastelavnsaften. Nogle steder må udskejelserne moralsk set have været heftige, idet kirken prædikede mod fastelavnsløjerne, og staten prøvede sågar at lovgive i mod fastelavnsfesten. I Danske lov af 1683

hedder det fx: "Fastelavns løben forbydes strengeligen, og bør alvorligen straffes". Men skikkene levede alligevel videre i bedste velgående i endnu mange år.

I dag kan man i fx Sydeuropa og i Brasilien opleve en traditionsrig fastelavnsfejring til karnevallet, hvor der stadig er plads til løssluppenhed og hvor de gængse normer er sat ud af kraft. I Danmark er det måske snarere julefrokosterne, som har overtaget rollen som ventiltraditioner på arbejdspladserne.

Fastelavn er i dag hovedsageligt børnenes fest og som vi kender det i dag gik også børnene i 1800-tallet udklædt fra hus til hus og sang "Fastelavn er mit navn.../Boller op og boller ned" for at få lidt penge eller noget godt at spise. Ifølge folkemindesamleren Iørn Piø havde nogle på Roskildeegnen digtet nogle ekstravers til raslesangen:

"Penge op og penge ned,
penge i min dåse.
Hvis jeg ingen penge får,
så dør jeg inden påske.

Penge op og penge ned,
penge i min lomme.
Hvis jeg ingen penge får,
så bli'r jeg ved at komme.

